

TIBBIY TERMINLARNING TUZILISH XUSUSIYATLARI VA LINGVISTIK TAMOYILLARI

Sevaraxon Alimatova Xasanjon qizi

Qo'qon universiteti doktoranti

Annotatsiya: Mazkur tezisda tibbiy terminlarning umumiy tavsifi, ularning lingvistik tuzilish xususiyatlari hamda termin yaratishda amal qilinadigan asosiy tamoyillar tahlil qilinadi. Tadqiqotda tibbiy terminlarning morfologik, sintaktik, semantik, fonetik, pragmatik va xalqaro standart tamoyillari ilmiy asosda yoritilgan. Tibbiy terminlarning aniq va barqaror ma'noga ega bo'lishi, kasbiy muloqotda tushunarlikni ta'minlashi hamda tarjima jarayonida ekvivalentlikni saqlashdagi ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, terminlarning milliy tilga moslashuvi va xalqaro ilmiy muloqotdagi o'rni muhim nazariy xulosalar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: tibbiy termin, terminologiya, lingvistik tamoyillar, morfologiya, semantika, tarjima, ekvivalentlik.

Аннотация: В тезисе рассматриваются общие характеристики медицинских терминов и их лингвистические особенности. Анализируются основные принципы формирования медицинской терминологии, включая морфологический, синтаксический, семантический, фонетический, прагматический и принцип международной стандартизации. Особое внимание уделяется точности значения медицинских терминов, их роли в профессиональной коммуникации и сохранению эквивалентности в процессе перевода. Также освещаются вопросы адаптации международных терминов к национальному языку и их значение в межкультурном научном общении.

Annotation: This thesis examines the general characteristics of medical terms and their linguistic structural features. The study analyzes key principles of medical terminology formation, including morphological, syntactic, semantic, phonetic, pragmatic, and international standardization principles. Special attention is given to the accuracy and stability of medical terms, their role in professional communication, and the preservation of equivalence in translation processes. The adaptation of international medical terms to national languages and their importance in global scientific communication are also discussed.

KIRISH

Zamonaviy tibbiyot fanining rivojlanishi va globalashuv jarayonlari tibbiy terminologiyaning ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Tibbiy terminlar kasalliklar, diagnostika usullari, davolash jarayonlari va ilmiy tushunchalarni aniq va lo'nda ifodalashga xizmat qiladi. Shu bois, terminlarning

lingvistik jihatdan to'g'ri shakllanishi, ularning ma'no barqarorligi va xalqaro miqyosda tushunarli bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Terminologiya tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, terminlarning yaratilishi, tizimlashtirilishi va ularning til birliklari sifatidagi xususiyatlarini o'rganadi. Tibbiy terminologiya esa bu jarayonda nafaqat ilmiy aniqlikni, balki kasbiy muloqotda xavfsizlik va izchillikni ham ta'minlaydi.

Munozara. Tibbiy terminlar tibbiyot fanining nazariy va amaliy jihatlarini ifodalovchi asosiy lingvistik birliklar hisoblanadi. Ular kasalliklar, diagnostika usullari, davolash jarayonlari hamda ilmiy tushunchalarni aniq va lo'nda ifodalashga xizmat qiladi. Shu sababli, tibbiy terminologiyaning shakllanishi va rivojlanishi lingvistik tamoyillar asosida amalga oshiriladi. Tibbiy terminlar tizimli, barqaror va bir ma'noli bo'lishi bilan kundalik leksik birliklardan farq qiladi. Ularning lingvistik tuzilishi ilmiy muloqotda aniqlikni ta'minlash, kasbiy xatoliklarning oldini olish va xalqaro miqyosda tushunarli bo'lishga qaratilgan. Tibbiy terminlarning yaratilishida morfologik tamoyil muhim o'rin tutadi. Ushbu tamoyil terminlarning prefiks, o'zak va suffikslardan tashkil topishini belgilaydi hamda ularning ma'nosini morfemalar darajasida aniqlash imkonini beradi. Tibbiy terminlarning katta qismi lotin va yunon tillaridan olingan bo'lib, bu holat ularning xalqaro xarakterini ta'minlaydi. Masalan, osteoporosis, hepatitis, cardiology kabi terminlar morfologik jihatdan tahlil qilinganda, ularning mazmuni aniq va tizimli tarzda namoyon bo'ladi. Morfologik tamoyil terminlarni boshqa tillarga tarjima qilish jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etadi, chunki morfemalarning saqlanishi semantik ekvivalentlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Sintaktik tamoyil tibbiy terminlarning grammatik tuzilishini va komponentlar orasidagi bog'lanishni belgilaydi. Murakkab tibbiy tushunchalar ko'pincha so'z birikmalari orqali ifodalanadi va ularning tarkibiy qismlari qat'iy tartibda joylashadi. Masalan, surunkali yurak yetishmovchiligi yoki o'tkir respirator sindrom kabi terminlar kasallikning davomiyligi, og'irlik darajasi va zararlangan organini izchil ifodalaydi. Sintaktik izchillikning buzilishi terminologik noaniqlikka olib kelishi mumkin, bu esa tibbiy amaliyotda noto'g'ri talqinlarga sabab bo'ladi. Shu bois, sintaktik tamoyil tibbiy terminologiyada aniqlik va tushunarlilikni ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. Semantik tamoyil tibbiy terminlarning bir ma'noliligi va barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Har bir termin faqat bitta ilmiy tushunchani ifodalashi va turli kontekstlarda ma'nosini o'zgartirmasligi lozim. Tibbiyotda semantik aniqlik hayotiy ahamiyatga ega bo'lib, terminlarning noto'g'ri talqini diagnostika va davolash jarayonlarida jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Masalan, diabetes mellitus, hypertension kabi terminlar xalqaro miqyosda bir xil ma'noda qo'llanilib, milliy tillarda faqat fonetik yoki morfologik moslashuvga uchraydi. Semantik tamoyil terminologik tizimning izchilligini ta'minlab, ilmiy va klinik muloqot

samaradorligini oshiradi. Fonetik tamoyil tibbiy terminlarning talaffuz jihatdan tushunarli va xalqaro standartlarga mos bo'lishini ta'minlaydi. Ko'plab tibbiy terminlar turli tillarda qo'llanilganiga qaramay, ularning fonetik asosiy shakli saqlanadi. Bu holat kasbiy muloqotda tushunmovchiliklarning oldini olishga xizmat qiladi. Masalan, hepatitis termini o'zbek tilida gepatit shaklida talaffuz qilinsa-da, uning fonetik va semantik asosiy xususiyatlari o'zgarmaydi. Fonetik moslashuv bemorlar bilan muloqotda ham muhim bo'lib, terminlarning aniq talaffuzi davolash jarayonining samaradorligini oshiradi. Pragmatik tamoyil tibbiy terminlarning amaliyotda qulay va samarali ishlatilishini ta'minlaydi. Klinik sharoitda terminlar tezkor, aniq va tushunarli bo'lishi zarur. Shifokorlar o'rtasidagi kasbiy muloqotda murakkab tibbiy tushunchalar qisqa va lo'nda terminlar orqali ifodalanadi. Shu bilan birga, pragmatik tamoyil terminlarning auditoriyaga moslashuvchan qo'llanilishini ham nazarda tutadi. Masalan, ilmiy matnlarda murakkab terminlar ishlatilsa, bemorlar bilan muloqotda ularning soddalashtirilgan variantlari qo'llaniladi. Xalqaro standart tamoyili tibbiy terminlarning global miqyosda bir xil tushunilishini ta'minlashga xizmat qiladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan xalqaro tasnif va nomenklatura tizimlari tibbiy terminologiyaning standartlashuvini ta'minlaydi. Ushbu tizimlar orqali terminlarning turli tillardagi ekvivalentlari aniqlanib, ilmiy va klinik muloqotda izchillik yaratiladi. Xalqaro standart tamoyili terminlarni tarjima qilish jarayonida semantik va funksional moslikni saqlashga yordam beradi hamda tibbiy axborotning aniqligi va ishonchliligini ta'minlaydi.

Xulosa. Umuman olganda, tibbiy terminlarning lingvistik tuzilishi va ularni yaratishda amal qilinadigan tamoyillar tibbiyot fanining rivoji va samarali muloqot uchun muhim ahamiyatga ega. Morfologik, sintaktik, semantik, fonetik, pragmatik va xalqaro standart tamoyillarning uyg'unligi tibbiy terminologiyaning barqaror, izchil va xalqaro darajada tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Wüster, E. (1979). Einführung in die Allgemeine Terminologielehre. Wien: Springer-Verlag.
2. Reformat'skiy, A. A. (2000). Vvedeniye v yazykoznaniiye. Moskva: Aspekt Press.
3. Kandelaki, T. L. (1977). Leksika i terminologiya. Moskva: Nauka.
4. Krysin, L. P. (1985). Sovremennyye problemy leksikologii i leksikografii. Moskva: Nauka.
5. Nida, E. A., & Taber, C. R. (1982). The theory and practice of translation. Leiden: Brill.
6. Newmark, P. (1981). Approaches to translation. Oxford: Pergamon Press.

6. Baker, M. (1992). In other words: A coursebook on translation. London: Routledge.
7. Catford, J. C. (1965). A linguistic theory of translation. London: Oxford University Press.
8. Šamsudinova, M. (2012). Terminologiya asoslari. Toshkent: Fan.
9. Qodirov, M. (2015). Tarjimada terminlar muammosi. Toshkent: Fan.
10. Jo'rayev, G. (2017). Ilmiy uslubda tarjima va ekvivalentlik. Samarqand: SamDU nashriyoti.
11. Tursunov, A. (2021). Til va tarjima nazariyasi. Buxoro: BMTI nashriyoti.
12. World Health Organization. (2019). International Classification of Diseases (ICD-11). Geneva: WHO.